

LOKÁLIS TÁRGYALKOTÁS MINT NEMZETI ÖRÖKSÉG. AZ ÖRÖKSÉGGÉPZÉS STRATÉGIÁI A HÖVEJI VARROTT CSIPKE ÉS A SZEGEDI PAPUCS PÉLDÁJÁN¹

1. Bevezetés

Magyarországon a szocializmus utáni években települési és közösségi szinten is egyre erősödő jelleggel jelentkezett a lokális identitás megfogalmazásának igénye, az azt erősítő jelenségek lokális örökségként való hangsúlyozása. Az örökségképző gyakorlatokhoz szolgál hivatalos kerettel 2006-tól az UNESCO Szellemi Kulturális Örökség intézményrendszere, 2012 óta a Magyar Értéktár és a Hungarikumok gyűjteménye. Mind az UNESCO-listára,² mind az Értéktárba való bekerülés többlépcsős folyamat, a javaslatokat előre meghatározott szempontrendszer szerint kell megtenni.³ Ez a folyamat segíti a közösségben az örökségként számon tartott tudás vagy jelenség definiálását, megismerését, tudatosítását, s egy forgatókönyvszerű örökségképző projekt részét képezi.⁴

A helyi, megyei értéktárakba, illetve a Hungarikum-listára és az UNESCO-listára való felkerülés mindenképpen presztízsértékkel bír, hiszen kiemeli az adott örökséget az ország többi öröksége közül; az adott értéket egy nagyobb közösség szellemi tulajdonába helyezi.

A szellemi kulturális örökség védelméről szóló egyezmény a védendő értékért felelős szervekre bízva annak eldöntését, hogy az érintett közösség alatt a szűkebb vagy tágabb értelemben vett lokalitással rendelkezőket értik. Az örökség népszerűsítése lokális és globálisabb szinten is meg kell, hogy valósuljon: „Az Egyezmény célja [...] a szel-

¹ A PD 128845 számú projekt a Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból biztosított támogatással, a PDI_18 pályázati program finanszírozásában valósul meg. A tanulmány a projekt keretében jött létre.

² A kulturális örökség fogalmának kialakulásáról, az örökségek kezelésének változásairól lásd SONKOLY, 2009.

³ Részletesen lásd itt: http://www.hungarikum.hu/hu/content/javaslat-bek%C3%BCId%C3%A9se,http://szellemikulturalisorokseg.hu/index0.php?name=f21_jegyekre_vetel (letöltés ideje: 2019. szeptember 9.)

⁴ Magdalena Boguslawska a helyi identitás megerősítését, kiépítését a helyi naiv művészetek kialakulásán keresztül határozza meg egy projektként. Az örökségképzés mint projekt egyik jellegzetessége, hogy „A lokálisnak nevezett értékek újratervezését, közérthetővé tételét és terjesztését intézmények veszik át, akik megpróbálják összehangolni a különböző – kultúraformáló, nevelési és kereskedelmi – célokat.” (BOGUSŁAWSKA, 2019, 57.) Lásd még GEERTZ, 1983; APPADURAI, 2005. Fordítás: Cseh Fruzzsina. Erről lásd még SONKOLY, 2009, 202. A táji örökség védelmét szolgáló örökségesítési gyakorlatról, annak intézményesüléséről és társadalmi konfliktusairól lásd ISPÁN, 2019.

lemi kulturális örökség és annak kölcsönös elismerése jelentőségének helyi, nemzeti és nemzetközi szinten való tudatosítása”.⁵

A paraszti tárgyalkotás felfedezésével, a népművészet fogalom megalkotásával egy időben megkezdődött a lokális szinten (gyakran külső szemlélő által) értékesnek minősített tárgytípusok és díszítőtechnikák közkincsé tétele. A 19. század végétől az egyes tájegységek és települések díszített tárgyainak népszerűsítése, illetve a díszítőkedv ösztönzése egymással párhuzamos, a néprajztudomány által jól feltárt folyamatok. A lokális közösségekben tudatosult örökségük jelentősége, továbbfejlesztették és országos szinten ismertté tették azt. Ebben nagy szerepe volt a néprajzkutatóknak, a megszületett monográfiaiknak, az alkotó egyéniségeknek és a háziipari szövetkezeteknek. A népi iparművészeti intézményrendszernek, és ezzel összefüggésben az 1950-es években újjáalakult háziipari, kisipari és népi iparművészeti szövetkezeteknek,⁶ továbbá az országosan szervezett tanfolyamoknak köszönhetően az egykor helyi örökségek elsajátítása széles körben elérhetővé vált, és közös nemzeti hagyományként, „*reprezentatív néphagyományként*”⁷ élt tovább. A folyamat szerves részét képezi a Hermann Bausinger által megfogalmazott historizálás, melynek következményeként egyes kulturális formák megmerevedtek (BAUSINGER, 1995, 116.).⁸ Bausinger szerint „A mai »ápolott« népi kultúra erős leszűkítése [miatt] ... manapság gyakran túlságosan válogatva a »kötött« formákat keresik”. „Csupán a játéktér tényleges beszűkülése, mely korunk népi kultúrájának ismert irányzataiban figyelhető meg, tette felismerhetetlenné az egykori formák szabadságát” (BAUSINGER, 1995, 114–116.).⁹ Meg kell azonban vizsgálnunk azt is, hogy van-e kiút ebből a beszűkült játéktérből. Az UNESCO-lista és a Nemzeti Értéktár az örökség lokalitását hangsúlyozza, nem kizárva ezzel annak globálisabb szintű elismertségét, de vajon ez jelentheti-e egyben az adott örökség „játéktérének”, azaz értelmezésének és felhasználásának kitágulását is?¹⁰

Az örökségképző folyamatokra nyilvánvaló hatással van a társadalmi, gazdasági közeg. Szegeden a papucskészítés öröksége egy a lokális identitást erősen meghatározó örökségsomagba ágyazódik be (PICK téliszalámi, Szegedi fűszerpaprika-örlemény, Szegedi napsugaras oromzatú házak stb.).¹¹ Mivel a papucskészítés esetében egy kisipari tevékenységről van szó, igen nehéz annak fenntartása, hiszen ez a szakma ma már nem tanulható iskolában vagy tanfolyamon. Hövej (Győr-Moson-Sopron megye; Rábaköz) egy 330 lakosú falu, ami egy szellemi örökségére, a varrott csipkére építi lokális identitását. Ezt a tudást azonban – kellő érdeklődés esetén – helyben és országszerte is tovább tudják adni. Az egymástól különböző körülmények eltérő attitűdöket és örökségképző folyamatokat generálnak, melyek egyéni értelmezést kívánnak ugyan, mégis rávilágítanak az örökség, a lokalitás és a globalitás fogalmára.

⁵ CSONKA-TAKÁCS szerk., 2010, 18. 1.cikk/c.

⁶ A háziipari és népi iparművészeti szövetkezetekről lásd AMENT-KOVÁCS, 2019.

⁷ A folyamatról lásd még VAJDA, 2015, 32.

⁸ Lásd még Magdalena Boguslawska kutatásait: BOGUSŁAWSKA, 2019, 57.

⁹ Hivatkozik még rá VAJDA, 2015, 27.

¹⁰ Az örökség és hagyomány fogalmak történetéről és értelmezéséről lásd többek között PALÁDI-KOVÁCS, 2015 és VAJDA, 2015.

¹¹ http://www.hungarikum.hu/hu/kereshu?search_api_views_fulltext=szeged (letöltés ideje: 2019. augusztus 15.).

2. A höveji varrott csipke

2.1. A höveji csipke története

A höveji varrott csipke készítésének eredetére két történetet ismerünk. Az első Soproni Elek 1940-ben megjelent, Sopron vármegye gazdasági és szociális viszonyait bemutató művében szerepel, melynek megírásához a szerző személyesen is végigjárta valamennyi települést és gyűjtött adatokat. Itt közölt adatát – melyhez pontosabb hivatkozást nem találunk – a höveji örökséget kutatók gyakran idézik. „A höveji hímzés ősi formáját néhány száz évvel ezelőtt »rábaközi hímzés« néven ismerték, ami azonban nem a mai technikával készült. Tüllből hímezték menyecskekendőkre csipkeöltések nélkül. A rábaközi helyett ma inkább *hövejinek ismert fejlettebb hímzés ősléteit mintegy 120 évvel ezelőtt – állítólag – egy Horváth Borbála nevű höveji lány Barbacson tanulta meg és vitte haza Hövejre.*” A szerző szerint ezeket az öltéseket fejlesztették tovább, így az 1940-es években mintegy harmincféle csipkeöltést ismertek (SOPRONI, 1940, 157.).¹² A barbacsi eredetet később több műben az 1860-as évekre vezetik vissza (a fentebbi gyűjtésből egyébként következő 1820-as évek helyett) (CSISZÁR, 2004, 110.).¹³

Ennél valamivel későbbre helyezi a második történet a höveji hímzés eredetét. „Ivánkovics Józsefné szerint nagyanyja, Horváth Borbála 1849-ben a Pozsony megyei Pusztasomorján volt libapásztor és ott látta ezt a hímzést, s mikor hazajött, készítet magának hasonló öltéstechnikával és mintával, mint aminőt ott látott, egy kötényt. Rövidesen azután három leánypajtásának is készült némi módosítással hasonló kötény [...] ezzel egybeesik a kapuvári népviselet kialakulása [...] Így azután rövidesen piaca is lett az újmódi hímzésnek” (HORVÁTH, 1964, 1.).¹⁴

A Szellemi Kulturális Örökség nemzeti jegyzékére való jelölés összeállításakor a höveji közösség a néprajzi forrásokra támaszkodott, s az ebből adódó bizonytalanság érzékelhető. A jelölésben a pusztasomorjai eredet szerepel: „Horváth Borbála egykori kötényétől a világhírig vezetett az út: a höveji csipke ismertté vált, a település védjegyévé lett világhíressé tette »szülőfaluját«” (HÖVEJI CSIPKEVARRÁS, 2017, 4.). Ellentmondásos azonban a dokumentumban a következő oldalon szereplő mondat: „Ezután, az 1880-as években jött egy újabb, máig élő díszítési forma a pókozás. Méltán az elnevezés: a pókos varrott csipke szülőfaluja Hövej.” (HÖVEJI CSIPKEVARRÁS, 2017, 5.). A höveji örökséget népszerűsítő honlapon a következőt olvashatjuk: „»kötés« vagy más néven »pókozás«, amelynek rendkívüli változatossága a höveji hímzést a maga nemében egyedülállóvá teszi, viszonylag későn, a 20. század elején jelent meg.”¹⁵ Szalayné Pókey Marietta szerint valóban a pókozás technikáját hozta magával Horváth Borbála 1849-ben

¹² Kiemelés Soproni Elek által.

¹³ Erre a munkára hivatkozik a höveji kézimunkát népszerűsítő honlap is: <http://www.hovej.hu/index.php/a-hoeveji-csipke> (letöltés ideje: 2019. június 12.). Lásd még VARGÁNÉ MOLNÁR, 2011, 17.

¹⁴ Idézi: HORVÁTH, 1972, 327., 248. jegyzet. A höveji csipke honlapján mindkét történetet ismertetik: <https://www.hovejicsipke.com/hu/tortenet> (letöltés ideje: 2019. június 12.).

¹⁵ <http://www.hovej.hu/index.php/a-hoeveji-csipke> (letöltés ideje: 2019. június 12.) Hivatkozik Csizsár Attila írására: CSISZÁR, 2004, 110.

Pusztasomorjáról, s ha nem is pusztasomorjai eredetű a höveji csipke, de a felvidéki hatás egyértelműen kimutatható. A pókozás az egykori Felvidéken, a Dunántúl nagy részén és Erdélyben is ismert volt, felvidéki darabokon felismerhető a mintakincs hasonlósága és az alapanyag (gyolcs) azonossága (SZALAYNÉ PÓKAY, 1990, 5–6.).¹⁶ Ezen kívül a pókos hímzést a csornai és rábaszentandrásai menyecskekendőkön is megtaláljuk, melyeket nem Hövejen készítettek (VARGÁNÉ MOLNÁR, 2011, 21–22.).¹⁷ Horváth Terézia idézi Fél Edit szóbeli közlését, miszerint „a pozsonyi Izabella Háziipar nevű szövetkezet¹⁸ lehetett a kiindulása a höveji hímzésnek is. Csornán is feltehetőleg sokan annak a szövetkezetnek a készítményeit vehették” (HORVÁTH, 1972, 327., 248. jegyzet). Ennek igazolására nem rendelkezünk elég adattal, azonban a nőnevelő iskolák szerepére a pókozás elterjesztésében Erdei Lilla is felhívja a figyelmet (ERDEI, 2010, 264.).

A vonatkozó szakirodalom és az örökséget népszerűsítő fórumok mérföldkőként említik a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének az 1930-as antwerpeni világkiállításon aranyérmert nyert kézimunka kiállítását, valamint az 1958-as brüsszeli világkiállítást, amelyen a höveji asszonyok által készített csipketerítő aranyérmert nyert (HÖVEJI CSIPKEVARRÁS, 2017, 4.; VARGÁNÉ MOLNÁR, 2011, 24–25.). Az 1920-as, 1930-as évektől a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének soproni szervezete, illetve vállalkozó kedvű asszonyok vásárolták fel a napszámban elkészített kézimunkákat, melyeket Budapesten és más nagyobb városokban értékesítettek.¹⁹ Horváth Máriának (1913–1996) és Pócza Margitnak (1909–1991), a Népművészet Mestereinek tervező munkája gyakorolta talán a legnagyobb hatást a hímzés alakulására, amely egyrészt a motívumkincs gyarapodásában mérhető le, másrészt feltűnt a höveji kézimunkákon a korábbi gyakorlattal szakító merész megoldás, az aszimmetrikus szerkesztés alkalmazása (SZALAYNÉ PÓKAY, 1990, 17–18.; VARGÁNÉ MOLNÁR, 2011, 23–24.; CSISZÁR, 2004, 112.). 1952-ben alakult meg a budapesti központú Háziipari Export Szövetkezet. A szövetkezet előre nyomott kézimunkákat küldött a bedolgozó mintegy 120 asszonynak, akiknek a száma 1993-ig 8-9 főre csökkent le (HÖVEJI CSIPKEVARRÁS, 2017, 6.; CSISZÁR, 2019, 27–28.).²⁰ A szövetkezeti megrendelések mellett belföldi és külföldi egyéni megrendeléseket is kiszolgáltak és saját elképzeléseiket is megvalósíthatták a varróasszonyok.²¹

A rendelkezésre álló tudásanyagot annak érzékeltetésére foglaltuk itt össze röviden, hogy milyen bizonytalan adatokon nyugszik a höveji pókozás mint autentikus népművészeti örökség kiépítése, s milyen út vezetett a mai identitásképig a 20. század során. Mielőtt fényt derítenénk ennek hitelességére, fel kell vázolnunk az eddigi tudáson alapult örökségképző gyakorlatot.

¹⁶ Erről tanúskodnak a Néprajzi Múzeum tárgyai is: a legkorábbi egy Maros-Torda vármegyében készült lepedővég 1695-ös datálással (NM 73.82.1.). Gömör vármegyéből 18–19. századi lepedővégeket ismertünk: NM 126790.

¹⁷ Hivatkozik erre: SZALONTAY, 1999, 19.

¹⁸ Korábban Izabella Háziipari Egyesület (GYÖRGYI, 1926, 52.). Az egyesület 1894-ben alakult (FLÓRIÁN, 2009, 593.).

¹⁹ <http://www.hoveji.hu/index.php/a-hoeveji-csipke> (letöltés ideje: 2019. július.13.).

²⁰ Horváth Miklósné (szül. 1963) szóbeli közlése. Hövej, 2019. július 31.

²¹ Horváth Miklósné (szül. 1963) szóbeli közlése. Hövej, 2019. július 31. TÓTHNÉ BODA, 2018, 26.

2.2. Örökségképző gyakorlat

A hőveji kultúrházban az 1980-as évek eleje óta egy kis tárlaton mutatták be a csipkét, majd 2003-ban nyílt meg az önálló Csipke Múzeum, amely Hővej turizmusának fellendítése szempontjából is fontos szereppel bír²² (1. kép).

1. kép Részlet a Hőveji Csipkemúzeum tárlatából. Fotó: Hővej, 2019. július 31.
Készítette: Cseh Fruzsina.

A hőveji csipke 2010-ben Földrajzi árujelző oltalmi okiratot kapott, melyet a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatalánál kellett kérvényezni.²³ Az oltalmat az „Eredeti Hőveji Csipke” megnevezés jelöli. Az oltalom alá vont tárgyak nem maguk a minták, hanem

²² A múzeum megnyitása Horváth Istvánné polgármester asszony érdeme, ő szorgalmazta, hogy a helyi alkotók munkáit méltó keretek között be tudják mutatni a nagyközönségnek.

²³ Földrajzi árujelzőként oltalomban részesülhet a termék földrajzi származásának feltüntetésére használt földrajzi jelzés és eredetmegjelölés. A földrajzi árujelzők fogalmát általánosságban mindazoknak a megjelöléseknek a gyűjtőneveként alkalmazzuk, amelyeket a forgalomban a termékek földrajzi eredetének azonosítására használunk. Földrajzi árujelző tipikusan egy táj, helység, régió, kivételes esetben ország neve lehet. Földrajzi árujelzőre az szerezhethet oltalmat, aki az árujelzőben megjelölt földrajzi területen olyan terméket termel, dolgoz fel vagy állít elő, amelynek megjelölésére a földrajzi árujelzőt használják (pl. tokaji bor, szatmári szilvapálinka, gyulai kolbász, alföldi kamillavirágzat stb.). Az oltalom hatósági eljárás eredményeként keletkezik. Az oltalom alatt álló földrajzi árujelzőt bárki használhatja, aki az adott földrajzi területen – szeszitalok esetén a termék-leírásnak megfelelően – állítja elő a megjelöléssel ellátott terméket. A földrajzi árujelzőt csak a fenti kritériumoknak megfelelő jogosultak használhatják, arra másnak használati engedély (licencia) nem adható. A földrajzi árujelző bitorlása (jogosulatlan használata) esetén azonban bármely használatra jogosult önállóan is felléphet a bitorlóval szemben. A földrajzi árujelzők oltalma korlátlan ideig tart. <https://www.sztnh.gov.hu/hu/mit-jelent/mi-celt-szolgalt-a-foldrajzi-arujelzo> (letöltés ideje: 2019. június 5.).

azok a termékek, amelyeken a hővejinek vélt pókozásos technikát alkalmazzák; csak az adott földrajzi területen, tehát Hővejen készült termékeken szabad feltüntetni a „hőveji” megjelölést.²⁴ Ennek értelmében a nem Hővejen készített, de hőveji jelzővel ellátott termék ellen a hővejiek szót emelhetnek.

Hővej Község Önkormányzata 2010-ben indított a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatalánál védjegyjóltalmi eljárást,²⁵ annak reményében, hogy a termékeket egy színes ábrás védjeggyel láthatja el a kérelmező. Az eljárás ellen egy magánszemély 2011-ben felszólalással élt, hivatkozva az 1997. évi XI. törvény 3. §-ának (1) c) pontjára, miszerint „a megjelölés nem részesülhet védjegyjóltalomban, ha rosszhiszeműen jelentették be lajstromozásra”, illetve az 5. § (1) a) és b) pontjaira: „Nem részesülhet védjegyjóltalomban a megjelölés, amely másnak személyhez fűződő korábbi jogát sértene”, illetve „amely más korábbi szerzői jogába ütközne”. Indoklása szerint: „A védjegyjóltalmi védettség alá kért textildíszítő eljárás a Rábaköz mint tájegység paraszti hagyományokat őrző de egy település nevét viselő hímző eljárás, amely magán viseli a több, mint száz év népművészeti munkáinak hozadékát. Közösségi alkotás, mint népművészet valamennyi ága. Így nem köthető egy személyhez, családhoz vagy településhez, hanem közösségi szellemi alkotás...” Ismerteti, hogy az 1920-as évektől az Állami Nőipariskola tanítói, majd az 1960-as évektől a Népművelési Intézet által szervezett szakkörök vezetői is oktatták a pókhímzést, az országszerte elterjedt volt. „A védjegy és árujegyzekben felsorolt elemek tiltása sérti a saját és több mint 4.500 fő népművészet továbbélését felvállaló alkotó,

²⁴ https://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/kiadv/szkv/201103b-pdf/L_02_Foldrajz_lajstrom_6_1103.pdf (letöltés ideje: 2019. június 12.).

²⁵ „A védjegy az egyes áruk és szolgáltatások eredetének azonosítására szolgáló jogi oltalom. Megkülönböztető képessége folytán az áruknak és szolgáltatásoknak sajátos, eltérő jelleget ad, ezzel biztosítva, hogy a fogyasztók (vásárlók) az összetévesztés bármely eshetősége nélkül megkülönböztessék az adott védjeggyel ellátott árukat és szolgáltatásokat mások hasonló áruitól vagy szolgáltatásaitól. [...] A védjegyjóltalom azt illeti meg, aki a megjelölést a törvényben előírt eljárás útján lajstromoztatja. Védjegyjóltalmat szerezhet bármely természetes és jogi személy, valamint jogi személyiség nélküli gazdasági társaság, függetlenül attól, hogy folytat-e gazdasági tevékenységet. Többen közösen is megszerezhetik a védjegyjóltalmat.” <https://www.sztnh.gov.hu/hu/vedjegy> (letöltés ideje: 2019. július 10). Lásd még a vonatkozó törvényt: 1997. évi XI. törvény a védjegyek és a földrajzi árujelzők oltalmáról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99700011.TV> (letöltés ideje: 2019. július 10.). A Hőveji Önkormányzat védjegybejelentési kérelmén a következő termékek szerepelnek: Cérna, hímzőfonal. Ajtófüggönyök; asztali futók; asztalkendők textilből; asztalterítők; díszpárnahuzatok; függönyök textilből; párnahuzatok; poháralátétek (asztalneműk); szalvéták (textilből); tányéralátétek textilből; tüll (fátyolszövet); tüllfüggönyök; vánkoshuzatok; ágyterítők; zsebrendők textilanyagokból. Diszszebkendők (ruházat); fátylak (ruházat); fejszalagok (ruházat); fityulák; gallérok (ruházat); ingek; ingelők, ingblúzok; ingvállak, pruszlikok; manipula (egyházi ruházat karingek, albák, oltárterítők, korporálé, palla, kehelytörlőkendő); kézelők (ruházat); készruháak; kötények (ruházat); mellények; szoknyák; vállkendők, nagykendők. Csipkék és hímzések, szalagok. Reklámozás; kereskedelmi ügyletek; kereskedelmi adminisztráció; irodai munkák; rádiós reklámozás; reklámanyagok (röplapok, prospektusok, nyomtatványok, áruminták) terjesztése; árubemutatók; áruk bemutatása kommunikációs médiában, kiskereskedelmi célokból; reklámozás; televíziós reklámozás. Anyagmegmunkálás; hímzés; mintarajzolás. Kulturális vagy nevelési célú kiállítások szervezése; múzeumi szolgáltatások (bemutatók, kiállítások). Védjegybejelentési kérelem a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala (továbbiakban SZTNH) archívumában.

alkotáshoz és átörökítéshez való, valamint a szabad szerzői jogát.”²⁶ A bejelentő a védjegy elleni felszólalásra adott válaszként a következőket írta: „Az 1997. évi XI. tv. 12.§. (1). bekezdése alapján közismert, hogy a védjegyoltalomhoz való jog a védjegyjogosult számára kizárólagos jogot biztosít, így feltételezhető, hogy a felszólalással élő személy szabad felhasználását e vonatkozásban korlátozná, ám nem ez volt a célunk, csupán azt szeretnénk elérni, hogy a höveji csipke elnevezéssel ne illessenek egyéb – a höveji csipke színvonalát el nem érő, sőt meg sem közelítő – terméket.”²⁷ A 2012-ben zajlott szóbeli tárgyalás eredményeként a höveji önkormányzat a védjegybejelentést visszavonta. „A bejelentő döntését indokolta, hogy a »Höveji csipke« megjelölésre azonos elsőbbséggel tett földrajzi árujelző bejelentést a Hivatal időközben lajstromozta.”²⁸ A vita a lokális örökség definiálásával kapcsolatos kétségeket, eltérő nézőpontokat illusztrálja. Az eljárást elindító önkormányzat az örökség lokalitását kívánta „legalizálni” mind a földrajzi árujelző oltalommal, mind a védjegyoltalommal.

A höveji csipke 2013-ban került be a helyi, majd a megyei értéktárba, 2014-től a Magyar Értéktárban Kiemelkedő Nemzeti Értéket képvisel. 2014-ben Dr. Némethné István Erzsébet alapította a Höveji Csipke Egyesületet. Az egyesület Kapuváron tartja kéthetente a foglalkozásait, további tanfolyamokat vezetnek Győrben, Sopronban, illetve Budapesten (TÓTHNÉ BODA, 2018, 29.). 2016-ban alakult meg a Höveji Csipkevarrók Köre, melynek olyan asszonyok a tagjai, akik saját – höveji – családjukban sajátították el a generációkon átörökített tudást. „A napjainkban élő és dolgozó asszonyok is fontosnak tartják öröklött tudásuk továbbadását, ők jelentik az alapot a varrókör működésében.”²⁹ A Höveji Csipkeegyesület gerincét höveji születésű tagok adják, akik elköltöztek a faluból, és ma más városokban tanítják a technikát.³⁰ Mindkét szervezet megtalálható az interneten, az egyesület saját honlappal rendelkezik.³¹ A Csipkevarró Kör tevékeny-

²⁶ SZTNH 20635/2011. Lásd még a sajtóban megjelent cikkeket: TURBÓK, 2011a, 2011b.

²⁷ SZTNH 2758/2011

²⁸ SZTNH M1003473/25. Az 1997-es törvény értelmében nem lehet védjegyoltalom alá venni a megjelölést, ha az oltalomban részesülő földrajzi árujelző bejelentési napjánál később tett védjegybejelentésben igényelnek rá [...] oltalmat [...]. (1997. évi XI. törvény. 2.§. 4(a) <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99700011>.TV (letöltés ideje: 2019. július 10.). A Földrajzi árujelző oltalom lajstromozásának időpontja: 2010. november 19. Termékjegyzék: Kézzel előállított csipke, hímzés; csipke függöny; csipke asztalterítő; csipke díszszebkendő; csipke ajtófüggöny; csipke asztali futó; csipke ovál; csipke kör alakú alátét; csipke díszpárnahuzatok; csipke poháralátét; csipke tányéralátét; csipke vánkoshuzat; csipke ágyterítő; csipke szekrénycsík; csipke szalvéta; csipke szalag; csipke fátyol; csipke fityula; csipke gallér; csipkeingek, ingelő; csipke ingblúz; csipke szebkendő; csipke kézelő; csipke készruha; csipke kötény; csipke mellény; csipke vállkendő; csipke pelerin; csipke keresztelőruha; csipke alba; csipke karing; stóla; csipke oltárterítő; csipke ministránsruha; csipke kehelykészlet garnitúra 3db-os (korporálé, palla, kehelytörlőkendő=purificatórium). SZTNH ügyszám: G1000001.

²⁹ <https://www.hovejicsipke.com/hu/csipkevarro-kor> (letöltés ideje: 2019. június 12.). Horváth Miklósné (szül. 1963) szóbeli közlése. Hövej, 2019. július 31.

³⁰ Horváth Miklósné (szül. 1963) szóbeli közlése. Hövej, 2019. július 31.

³¹ <http://www.hovejicsipke.hu/és> <https://www.hovejicsipke.com/hu/> (letöltés ideje: 2019. június 12.).

ségét pedig a település honlapja népszerűsíti.³² Utóbbin a szlogen: „Az eredeti Höveji Csipke Hövejről”.

A höveji csipke 2017-ben felkerült a Szellemi Kulturális Örökség nemzeti jegyzékére. Mind ennek már fentebb hivatkozott jelölő dokumentuma, mind a 2011-ben benyújtott védjegybejelentési kérelem, és az annak folyamánként született vitairatok megfogalmazásukban egy kevésbé az adatok hitelességén, sokkal inkább egy szilárd lokális identitáson alapuló örökségképző gyakorlatot követnek, amikor Hövejt tekintik a pókozás szülőfalujának. Ez a vélemény tükröződik az Egyesület és a Csipkevarrók Köre honlapján is. „A kis faluban élő, ügyes kezű asszonyok generációi 150 év alatt fejlesztették ki, anyáról leányra hagyományozva azt a hímzés technikát, amelynek eredményeként létrejött a ma ismert, rendkívül változatos forma és mintavilágot alkalmazó csipke.”³³

2018-ban ismét védjegyoltalmi eljárást indított a höveji közönség, ezúttal azonban a Höveji Csipkevarrók Köre megjelöléssel, az oltalmat a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala 2019 júniusában bejegyezte. A védjegybejelentési kérelem a benyújtó adatait és egy termékjegyzéket tartalmaz, egyéb indoklásra nincs szükség.³⁴ A höveji csipkét tehát földrajzi árujelző oltalom alá helyezték, a Höveji Csipkevarrók Körének munkáit pedig védjegyoltalommal igyekeznek hitelesíteni, ezzel jogi úton is megerősítve az örökség lokális kötődését.

Kettős törekvés jellemzi tehát a hövejiek örökségkezelő gyakorlatát, hiszen a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala által biztosított jogi védelem nem összeegyeztethető és nem is áll semmilyen kapcsolatban a Magyar Értéktár és az UNESCO lista irányelvei-

³² Az örökségnek és a Csipkevarró körnek az interneten való népszerűsítését szintén Horváth Istvánné Polgármester Asszony és a höveji önkormányzat kezdeményezte.

³³ <http://www.hovejicsipke.hu/> (letöltés ideje: 2019. augusztus 2.).

³⁴ A bejelentés ügyszáma: M1800052. A védjegy-bejelentési kérelemben szereplő termékjegyzék: Hövej földrajzi jelzés területéről származó csipke ajtófüggönyök, csipke asztali futók, csipke asztalterítők, csipke ágyneműk, csipke ágytakarók, csipke ágyterítők, csipke díszpárnahuzatok, csipke függönyök, csipke párnahuzatok, csipke poháralátétek (asztalneműk), palla (20x20 cm-es helyrehozható csipke alapanyagú), csipke oltárterítők, kehelytörlő kendő (csipke alapanyag), korporálé (ostyaabrosz, négyszögletű csipke alapanyagú), szalvéták (csipkéből), tányéralátétek csipkéből polcokhoz, csipke vánkoshuzatok, zsebkendők csipkéből. Hövej földrajzi jelzés területéről származó csipke csecsemőkelengyék, csipke babakelengyék, csipke blúzok, csipke boleró, csipke díszzsebkendők (ruházat), csipke fátlyak (ruházat), csipke fejkendők, csipke fejszalagok (ruházat), csipke fityulák, csipkegallérok (ruházat), csipke ingek, csipke ingelők, csipke ingblúzok, csipke ingvállak, csipke pruszlikok, csipke menyasszonyi ruha, csipke karing, csipke alba, csipke ministránsruha, csipke kézelők (ruházat), csipke kötények (ruházat), csipke mellények, csipke szoknyák, csipke vállkendők, csipke nagykendők, csipke fátlyol, csipke stóla. Hövej földrajzi jelzés területéről származó csipke mellfodor, csipke zsabó, csipke fodrok szoknyára, csipke kitzúzó ruhára, csipke karszalag, csipke szalag hímzett textilanyag, csipke szalagok függönyök összehúzásához. Reklámozás, kereskedelmi ügyletek, kereskedelmi adminisztráció, irodai munkák; rádiós reklámozás; kereskedelmi vagy reklámcélú kiállítások szervezése; kirakatrendezés marketing; reklámanyagok (röplapok, prospektusok, nyomtatványok, áruminták) terjesztése; árubemutatók; reklámozás; reklámfilmek előállítás; áruk bemutatása kommunikációs médiában; kiskereskedelmi célokból, reklámozás, televíziós reklámozás. Anyagmegmunkálás; hímzés; mintarajzolás. Kulturális vagy nevelési célú kiállítások szervezése; múzeumi szolgáltatások (bemutatók, kiállítások); oktatás; oktatási tárgyú információk.

vel. Az örökségüket kezelő közösségek számára presztízst és egyfajta hitelesítést jelent a Magyar Értéktár és az UNESCO szellemi kulturális örökség listája. A listákra való felkerüléssel globalizálódik az örökség, láthatóvá válik országos szinten és a nagyvilág számára. A népművészeti örökségek tekintetében nem volt eddig arra példa, hogy a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatalánál kérjenek oltalmat egy örökségre. A földrajzi árujelző oltalom és a védjegyjog oltalom bizonyos mértékig épp az örökség globalizálódása ellen hat, hiszen a jog alkalmazásával meghatározza az örökség tulajdonosát, amely ez esetben a hőveji közösség, s kizárhat másokat az örökség elsajátításából és gyakorlásából. Mégis a hőveji közösség így tartja biztosítottnak öröksége hiteles fennmaradását, presztízisének emelését.

Az örökségkép szerves részét képezi annak prezentálása a nagyközönség felé, elhelyezése egy globálisabb rendszerben. Többek között a 2011-es jelölő dokumentumból is megtudjuk, hogy hány hírességnek ajándékoztak hőveji csipkét, milyen prominens személyiségek látogattak el Hővejre (HÖVEJI CSIPKEVARRÁS, 2017, 7.). Ennek további gyakorlata a csipkevarrók munkáinak pályáztatása, hazai és nemzetközi kiállításokon történő bemutatása. „A csipke népszerűsítése, Magyarországon és határainkon túl egyaránt. [...] Testvérvárosi, testvérfalui kapcsolat /kapcsolatok létrehozása. Évente egy alkalommal csipketalálkozó szervezése, hazai és határainkon túli csipkések bemutatkozása. Csipketalálkozóra pályázat kiírása, erre az alkalomra beérkezett

2–3. kép A hőveji csipke a falu címerében és utcatábláin. Címer: Csiszár, 2019, 2–3.

Fotók: Hővej, 2019. július 31. Készítette: Cseh Fruzsina.

pályamunkák, meghívott szakmai zsűri általi elbírálása. Kiadványok, szóróanyagok, képeslapok megjelenítése.” (HÖVEJI CSIPKEVARRÁS, 2017, 7–9.) Hövej öröksége, a magyar népművészet kiemelt kincse a falu címerében is megtalálható (HÖVEJI CSIPKEVARRÁS, 2017, 7.),³⁵ a településen megjelenik az utcanévtáblákon és a turistáknak szóló információs táblán (2–3. kép). A helyi nyugdíjas klub és dalkör a Höveji Csipke nevet vette fel; a falunapon a segítők is höveji csipkével díszített kötényt viselnek.³⁶

A höveji csipkevarrók részt vesznek számos hazai rendezvényen is: „Irány a Rábaköz”, „Magyarok világtalálkozója”, „Nyitott templomok napja”, Ars Sacra fesztivál, „Kulturális Örökség napja” stb. A hövejiek céljai között szerepel, hogy a csipkét a mai öltözeteken is megjelenítsék. Ennek érdekében Horváth Istvánné, Polgármester Asszony felkérte Hrivnák Tünde divattervezőt az együttműködésre. A tervező által megálmodott és megvarratott ruhadarabokon a csipkéket höveji asszonyok varrták, a kollekciót 2019. június 15-én mutatták be Hövejen. Az együttműködés azóta is tart, hiszen folyamatosan érkező megrendeléseket elégitenek ki.³⁷

2.3. Az örökség mint lokális történelem

Hiánypótló munkát végzett el Csiszár Attila, amikor 2019-ben megjelent – Hövej Község Önkormányzata által kiadott – tanulmányában alapos részletességgel igazolja, hogy a ma hövejiként elfogadott pókozás a technika és a tárgykészítés helyi története alapján nem tekinthető sem hövejinek, sem népművészetnek. A korai rábaközi kendőkön a pókozásoknak a maitól jelentősen eltérő, laza, ritkás változataival találkozunk, a paraszti ízlésnek megfelelő szimmetrikus elrendezésben. A kapuvári *fésűs lányoknak*³⁸ köszönhetően terjedtek el azok a polgári ízlést követő hímzésmotívumok, melyeket előnyomó formák segítségével pontosabban, gondosabban szerkesztettek meg, „határozottan érezhető rajtuk a nem népi eredet” (CSISZÁR, 2019, 19–20.). Az 1800-as évek végén a mintákat Kapuvárott, illetve Győrben nyomták elő Bécsben készült formák segítségével. Ezt a hímzőstílust „örökölte meg” Hövej, ám a 20. században a kapuvári viseletre már nem volt hatással.³⁹ Miután Kapuváron is megszűnt a hímzés, és csak Hövejen folytatták ezt a tevékenységet, a fentebbi sikereknek is köszönhetően a település sajátosságává vált ez a stílus (CSISZÁR, 2019, 27.). Csiszár Attila amellett, hogy részletesen kifejti tanulmányában ezt a folyamatot, felhívja a figyelmet a múzeumi leltározások során elkövetett tévedésekre, amelyekre aztán a néprajzi kutatások és összefoglalások is támaszkodtak, ismerteti a megjelent írásokban előforduló tévedéseket is (CSISZÁR, 2019, 17–19.). Kialakult egy olyan hagyománykép, amely felületes információkon és tévedéseken alapult, s teret engedett az olyan kinyilatkoztatásoknak, miszerint Hövej a „pókos csipke

³⁵ <https://www.hovejicsipke.com/hu/tortenet> (letöltés ideje: 2019. június 12.).

³⁶ Horváth Miklósné (szül. 1963) szóbeli közlése. Hövej, 2019. július 31.

³⁷ Horváth Miklósné (szül. 1963) szóbeli közlése. Hövej, 2019. július 31.; <https://www.facebook.com/bymedivatszalon/posts/2941001269273450> (letöltés ideje: 2019. július 18.). <https://www.hovejicsipke.com/hu/esemenyek/divatbemutato-hovejen> (letöltés ideje: 2019. augusztus 18.).

³⁸ Értsd: egy fésűs iparos két lánya.

³⁹ A höveji asszonyok korábban is hímeztek megrendelésre kapuvári viseletet, de nem pókos csipkével, hanem a lyuk- és piros-fehér laposhímzéssel díszítették (CSISZÁR, 2019, 21, 23.).

szülőfaluja”. Mindezek mellett a höveji asszonyok vitathatatlan érdeme, hogy éltették és tovább fejlesztették ezt a polgári ízlésen alapuló hímezést, s a településen alakult ki a pókozás leggazdagabb motívumkincse a 20. század során, amely hitelesen adatolható. „A 20. század elején készült darabokon 8-10 féle kötést lehet megkülönböztetni, napjainkra ezek száma a változatokkal együtt 40-45-re emelkedett.”⁴⁰ Ennek ellenére nem a mintakincset, hanem magát a technikát tekintik az örökölt hagyomány lényegének, s nem a mintakincset, hanem a termékeket védették le.

Csiszár Attila kutatása rendkívüli jelentőséggel bír, különösen úgy, hogy Hövej Község Önkormányzata is támogatta megjelenését. Mégis egyértelmű, hogy a megkonstruált örökség kitaposott és a jövő felé határozottan kijelölt ösvényéről nem fog letérni az érintett közösség az új ismeretek birtokában, különösen annak fényében, hogy ország-szerte elterjedt és tudatosult örökségképről és identitásképző elemről beszélünk.

A höveji csipkét az örökség tovább vivői mint eredeti helyi népművészetet definiálják, azon tények ellenére is, amelyeket Csiszár Attila ugyan csak 2019-ben tárt fel, de egy részük még él a helyiek emlékezetében. Ha a *hitelesség* és az *eredetiség* fogalmak felől közelítünk a jelenséghez, a népművészet definíciójának mélyebb rétegeihez juthatunk el. Arra a kérdésre, hogy mitől *eredeti* egy höveji csipke, az örökség bármelyik képviselője a fent felsorolt, 2019-ig tisztázatlan történeti adatokkal válaszol. A *hitelesség* szempontjából szintén fontos, hogy ragaszkodni kell az „ösi motívumokhoz”. Fentebb láthattuk, hogy napjainkra valójában kétféle örökségképző gyakorlat alakult ki Hövejen. A Höveji Csipke Egyesület az örökség népszerűsítését és tovább éltesét a technika széles körben, az ország több pontján való oktatásában látja biztosítottnak. A Csipkevarró Kör tagjai helyi, esetleg beköltözött fiatalok, de mindenképpen Hövejen tanulják meg a csipkevarrást, hiszen a cél az, hogy az örökség „helyben maradjon”. „Mivel itt él Hövejen, nem érezzük azt, hogy nekünk ezt az országban tanítani kéne.” Továbbá: „Egy tősgyökeres höveji másképp látja a höveji csipkét, mint egy idegen. Másképp érez iránta.”⁴¹ Habár a külvilág mind az Egyesület, mind a Csipkevarró Kör tevékenységét hitelesnek tartja és elismeri (A Népművészeti Egyesületek Szövetsége mindkét csoporttal tartja a kapcsolatot, kiállításokon és pályázatokon mindkét közösség tagjai lehetőséget kapnak a bemutatkozásra), a köztük feszülő ellentétben mutatkozik meg az örökség identitásmeghatározó jellege. A Csipkevarró Kör véleménye szerint a höveji asszonyok régen sem tanították máshol a csipkevarrást, így az, hogy az egyesület több más városban oktat, hitelteleníti az egyesület által képviselt örökséget. Fontos szempont továbbá, hogy a Hövejen tartott foglalkozások – tehát a tudás helyi átadása – ingyensesek, míg az egyesület tagjai és az ország más oktatói által is szervezett tanfolyamokért a tanulók fizetnek. Utóbbi véleményben nem feltétlenül az anyagi igények kritizálását kell meglátnunk, sokkal inkább az örökség hitelességének kulcsát.

A történeti adatok több kérdést vetettek fel a közelmúltig, de a höveji csipke vitathatatlan öröksége a 20. század során megszületett motívumok, s a csipkevarrásnak köszönhetően megerősödött helyi közösségi tevékenység, amely anyáról lányra szállt az

⁴⁰ <http://www.hovej.hu/index.php/a-hoeveji-csipke> (letöltés ideje: 2019. június 12.). Az adatokhoz lásd VARGÁNÉ MOLNÁR, 2011; SZALAYNÉ PÓKAY, 1990.

⁴¹ Horváth Miklósné (szül. 1963) szóbeli közlése. Hövej, 2019. július 31.

emlékezetben még élő paraszti életmódnak és hagyományoknak a mintájára. Ez a tény pedig független attól, hogy ez milyen társadalmi környezetben, kinek a megrendelésére történt, mert akár az 1930-as években, akár az 1950-es évektől induló szövetkezeti időben a tárgyalkotó tevékenység és tudásátadásnak ez a módja a lokális identitásban népművészetté tette a csipkevarrás technikáját. A höveji csipkével díszített tárgyak között kiemelkedő szerepe van a templomi tárgyknak és az ún. Bokor ruhának, annak a magyaros ruhának, amelyet a 20. század során helyi népviseletnek tekintett a közösség (4. kép). Ezeken keresztül az alkotók a höveji csipkét népművészetként hitelesítették és hitelesítik. Pierre Nora szavaival élve: az örökség a reflektált múlt (NORA, 1999).⁴²

A lokális emlékezet igény szerint emelt ki vagy homályosított el emlékeket a múltból, annak érdekében, hogy egy gazdaságilag és presztízs szempontjából is kiemelkedő fontosságú, ám a 20. század végére ingatag talajon álló tevékenységet ne veszítsen el, hanem identitásépítő elemként a közösség megtartására, hírnevének növelésére, a globálisabb közösségben való helye megtalálására felhasználhassa. Ennek narrációs technikája az *eredeti*, a *hiteles*, az *ősi* hangsúlyozása. „a helyi közösség, miközben megalkotja a múltat, annak

4. kép Höveji leányok ünnepi öltözetben, Bokor ruhában 1940 körül. CSISZÁR, 2019. 55. kép.

maradványaiban magára ismer. Ez teszi lehetővé az ember valahová tartozás-érzésének fenntartását” (HUSZ, 2006, 64. Lásd még: VAJDA, 2015, 34–35.; FEJŐS, 2005, 45.). A höveji csipkét – a népszerűsített örökségkép ellenére – valójában nem maguk a hímzett tárgyak vagy a pókózás technikája teszi népművészetté. Hanem az annak múltját ’fetisizáló’ narrációk, illetve az átörökített tevékenységi forma mögött mozgó társadalmi folyamatok, normák, melyek még valóban a paraszti tárgyalkotó tevékenység és az ehhez kapcsolódó attitűdök tovább hagyományozódott elemei.

Ez a szemléletmód érződik az örökség ’globalizálásában’ is. A helyi örökség megismertetése a nagyközönséggel – a Csipkevarró Kör véleménye szerint – nem a hímzés oktatásával, hanem prezentálásával valósítható meg. Ez pedig úgy hiteles, ha „eredeti” höveji munkát mutatnak be. „Készíthet más is höveji csipkét, de a kiállításokon ne jelenjen meg velem.”⁴³ Ezzel szemben a Höveji Csipke Egyesület a technika széles körű oktatásában is látja a varrott csipke országos szintű népszerűsítésének lehetőségét.

⁴² Hivatkozik rá: FEJŐS, 2005, 45.

⁴³ Horváth Miklósné (szül. 1963) szóbeli közlése. Hövej, 2019. július 31.

3. A szegedi papucs

3.1. A szegedi papucs története

A szegedi papucs története a 19. századig nyúlik vissza. A korábbi kutatások (KOVÁCS, 1901; BÁLINT, 1955, 1968, 1977; BÁRKÁNYI, 2002; GÁBORJÁN, 1991; JUHÁSZ, 1986, 2011; T. KNOTIK, 1990; FLÓRIÁN, 1997) felhasználásával Bárkányi Ildikó dolgozta fel a tárgy és a papucsos ipar történetét. Eredményeinek egy részét és a szakirodalmat a szegedi papucs hagyományának az UNESCO Szellemi Kulturális Örökség listára való jelölése tartalmazza.⁴⁴ A szegedi papucs és a kisipar története írott és képi források segítségével 1867-ig vezethető vissza. A papucs az 1930-as években vált Szeged egyik jelképévé, ekkor alakult ki ma ismert formája és díszítési módja, illetve jött létre a papucsosokat tömörítő szövetkezet is az önálló műhelyek mellett. 1951-ben kisipari szövetkezetbe kényszerültek a papucsosok, és csak néhány magánműhely maradt fenn. A papucs ismert lett nem csak Szegeden, de Dél-Magyarország több vidékén is.⁴⁵ „Az utolsó szegedi papucsosként is aposztrofált Rátkai Sándor sok éves inaskodás után 1943-ban tette le a mestervizsgát. 2011-ben bekövetkezett haláláig egyedül ő maradt meg következetesen, csak és kizárólag a hagyományos formánál, mintánál. »Sanyi bácsi« haláláig azon dolgozott, hogy fennmaradjon az egylábás, kifordított, varrott technológia. 2003-ban nyílt meg Látványműhelye, hogy fiatalokat toborozva tovább adja a mesterséget.” (JELÖLÉSI ADATLAP, 2018, 8.) Bárkányi István harmadik generációs, jelenleg az egyetlen Szegeden élő papucsos, ő ragasztott technikával dolgozik. A Szegedről Röszkére költözött Sallay cipésműhely kombinált technikával, részben ragasztással, részben varrással készít papucsokat. Rátkai Sándortól tanult Ormándi László, aki Kiskunfélegyházán dolgozott 2017-ig, és még ismeri a hagyományos, kézzel varrott technológiát. A megrendelések ösztönöztek néhány cipésmestert is a papucskészítés fortélyainak saját tapasztalat útján való kitanulására: a soroksári Megyesi Sándor és édesapja 1995 óta, a vajdasági Szalma Sándor 2010 óta készítenek ragasztott papucsokat. Az 1925-ös születésű Ligeti Lajos 1947-ben kapta meg mesterlevelét, és a 2000-es évekig dolgozott (JELÖLÉSI ADATLAP, 2018, 2–4.).

A szegedi papucs létét a jelölő dokumentum szerint is az veszélyezteti, hogy már nem tudják a mesetek generációról-generációra átadni a tudást, és a társ mesterségek, mint a tűzőnök, varrók és sarokkészítők is hiányoznak. Emiatt az örökség fenntartásáért dolgozók az örökség részének tekintik azokat is, akik nem szegedi mestertől tanulták a szakmát.

A szegedi papucs páratlan (egylábás), attribútumai még a magas sarok és a kicsi fejrész. A két világháború közt kialakult és népszerűvé vált jellegzetes díszítésről, a kézzel hímzett pipacs-, búzavirág- és kalászmotívumról szintén könnyen felismerhető ez a lábbeli. Ezeket később úgynevezett pillangós (arany flitterekkel, lemezekkel díszített) papucsok követték. Az elkészítés eredeti módja az egylábás, kifordított, varrott technológia. A mai papucsosok technológiája azonban több részletben eltér a ha-

⁴⁴ http://szellemikulturalisorokseg.hu/doks/nyomtatvanyok/szegedi_papucs.pdf (letöltés ideje: 2019. május 13.).

⁴⁵ Bárkányi Ildikó előadása a *Páratlanok – Örökségünk a szegedi papucs* című konferencián, 2019. február 6.

gyománys papucsoktól, hiszen nem csak magánszemélyek, de táncosok megrendeléseit is kielégítik, s a táncos papucsok egészen más igénybevételnek vannak kitéve, mint a korábban utcai használatra szánt darabok. A technológia változásának további oka, hogy „Aki piacon akar maradni, annak lent kell tartani az árait, ez pedig a technológia/alapanyag módosítását jelenti.” Emiatt nem csak a papucs készítésének, de díszítésének technológiája is módosulhat, így például Megyesi papucsait már gépi hímzés díszíti (JELÖLÉSI ADATLAP, 2018, 11–12.).

3.2. Örökségképzés mint marketingtevékenység

A kisipar és a papucsviselés emlékeit már az 1950-es évektől gyűjtötte a szegedi Móra Ferenc Múzeum, és a szegedi papucs mint örökség szerepelt a lokális identitás elemei között. A szegedi papucsot a város 2005-ben védendő terméknek nyilvánította, majd a papucskészítés hagyománya bekerült a Szeged városi, a Csongrád megyei, 2015-ben pedig a Magyar Értéktárba.⁴⁶ Az örökség elvesztése akkor vált fenyegetővé, amikor 2015-ben az egyetlen még részben varrott papucsokat készítő iparos, Sallay Tibor bejelentette, hogy nem készít több papucsot. Ezért alapította meg 2017-ben Szögi Csaba – Dr. Szögi Zoltán elnökletével – a Szegedi Papucsért Alapítványt, és kezdte meg annak népszerűsítését más szervezetekkel együttműködve. Az alapítvány „feladatának érzi felmérni a meglévő és várható igényeket, a mesterek lehetőségeit, hogy ezek alapján kialakítson egy olyan képzési és üzleti tervet tartalmazó koncepciót, amely révén a hagyományos szegedi papucs (technológiák és termék) fennmaradása évtizedekre biztosítva legyen megfelelő szakmai koordinálás mellett.” (JELÖLÉSI ADATLAP, 2018, 11.). A papucs népszerűsítését internetes portál,⁴⁷ kiállítások, nyári gyermektábor is segíti. A szegedi Móra Ferenc Múzeumban rendezett *Páratlanok* című, a szegedi papucs történetét bemutató kiállítás 2017-től 2018 év végéig volt látható. 2019 februárjában pedig megnyílt a szegedi Szent-Györgyi Albert Agora, a Szegedi Papucsért Alapítvány és a Móra Ferenc Múzeum együttműködésének köszönhetően a *Páratlanok – Örökségünk a Szegedi Papucs* című kiállítás.

„A szegedi papucs készítésének és viselésének élő hagyománya” 2018-ban került fel az UNESCO Szellemi Kulturális Örökség listára. A jelölő dokumentumból, illetve a fentebb hivatkozott közös portálon közzétett felhívásra érkező válaszokból többek között az is kiderül, hogy ma ki az a közönség, aki használja még a papucsot és milyen célra. „A szegedi papucsot ma Szegeden és környékén, a Vajdaságban használják otthoni papucsoknak (és nemcsak idősek), kifejezett igény van rá lakodalmakkor, illetve előszeretettel veszik nagymamák unokáknak ajándékként.” A papucsos mesterek tapasztalatai szerint a határainkon túli magyar vagy korábban kivándorolt magyarok leszármazottai számára a papucs identitásjelző tárgy. A szegedi papucsot a kalocsai és sárközi viselet tartozékaként még ma is hordják, s a néptáncgyűttesek szintén nagy szerepet játszottak az örökségelem fennmaradásában (JELÖLÉSI ADATLAP, 2018, 4–5.).

⁴⁶ Szögi Csaba előadása a *Páratlanok – Örökségünk a szegedi papucs* című konferencián, 2019. február 6.

⁴⁷ <http://szegedipapucs.info/> <https://www.facebook.com/groups/szegedipapucs/> (letöltés ideje: 2019. augusztus 13.).

Az örökség megőrzésének egyik fontos eleme az innováció. A szegedi papucsot mai, modern igényekhez alkalmazkodva először Attalai Zita, cipőipari formatervező álmolta újra, és egy pályázat keretében le is gyártották a termékeket, együttműködve Sallay Tibor cipészmeisterrel. Elmondása szerint a papucsot kiemelte „a csak népviseleti funkcióból.”⁴⁸ A formát tekintve visszatért az alacsonyabb, török sarokhoz, és a hímzést is egyszerűsítette, mégis az eredetiség legjellegzetesebb eleme, tehát a motívum és a forma továbbra is felismerhető és beazonosíthatóan kötődik az eredeti szegedi papucsához.

A Népművészeti Egyesületek Szövetsége és A Szegedi Papucsért Alapítvány 2019-ben pályázatot hirdetett *A szegedi papucs újragondolása* címmel a szegedi papucskészítés tudásának átörökítésére, újragondolására, hazai és nemzetközi népszerűsítésére.⁴⁹ A pályázati kiírás szerint hazai és határon túli formatervező művészek és hagyományörző népművészek munkáit várták. Nem feltétel tehát a Szegedhez vagy környékéhez való kötődés, a lokális örökség nem az alkotó lakóhelyében, hanem a tárgy jellegében kell, hogy megnyilvánuljon. Figyelemre méltó, hogy az első kategóriában (formatervező művészek) 25 pályázat érkezett, míg a második kategóriában (hagyományörző kézművesek) 9 munkát nyújtottak be a jelentkezők. „Mi ezt egy ötletpályázatnak fogjuk föl, ahol nagyon szabadon közelítenek a témához.”⁵⁰ A legtöbb pályázó a hagyományos anyagok helyett újakkal kísérletezett, de emellett sokan gondolták újra a hímzett és szalagdíszítéseket, valamint a formát is. (A pályaművekből és a hagyományos, régi papucsból a 2019. évi Mesterségek Ünnepe keretében rendezett kiállításon Attalai Zita és Sallay Tibor papucsai is megjelentek.) „Nagyon nehéz a téma amiatt, hogy tulajdonképpen a szegedi papucsoknak vannak rokonai világszerte. Tehát nagyon sok hasonló felépítésű cipő van, és nagyon finom kis eszközökkel lehet azt elérni, hogy az ember asszociáljon pont a szegedi papucsra.” „A tervezők sokkal szabadabban nyúlnak hozzá, és nem ismerik olyan mélységig a készítésnek, meg a tárgy típusnak a szabályait, vagy az arányait vagy a rendszerét. A kézművesek, ők pont az a lényeg, hogy ők megőrizték ezt a hagyományos készítési módot. [...] nagyon izgalmas lesz, hogy együtt kiállítani mind a két fajta megközelítést.”⁵¹ A papucskészítés eredeti szabályai már eddig is vesztek érvényességükből, hiszen a kifordított varrott technika helyett ma ragasztást is alkalmaznak a készítők, de a pályázat a többi szabály alól is feloldást ad. Bármilyen anyagot alkalmazhatnak a tervezők és az alkotók, a motívumokat is újraértelmezhetik, melyről nem csak az elkészült tárgyak, de a pályázati anyagból itt idézett előzetes koncepciók is tanúskodnak. „Fonal helyett felvágott pólóanyagot használtam.” „A tervezésem innovációja a forma átírásokban teljesedik ki.” „az eredeti papucsokon megjelenő síkbéli díszítő elemeket újragondolva három dimenzióban használnám fel”. „A mintát újraértelmezem és térben kimozdítom.” „Anyagkiválasztás tekintetében szeretnék a megszokottól eltérő felületeket létrehozni.” A pályázók a formát a mai funkcionális elvárásokhoz is igazították. „Olyan papucsok és félpapucsok kialakítását tűztem ki célul, amik zero talppal

⁴⁸ Attalai Zita előadása a *Páratlanok – Örökségünk a szegedi papucs* című konferencián, 2019. február 6.

⁴⁹ A pályázat szakmai együttműködő partnerei: a Moholy-Nagy Művészeti Egyetem és a Magyar Művészeti Akadémia Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézet.

⁵⁰ Bráda Judit (egyetemi adjunktus, Moholy-Nagy Művészeti Egyetem) szóbeli közlése, 2019. június 7.

⁵¹ Bráda Judit szóbeli közlése, 2019. június 7.

a maximális kényelmet teszik lehetővé.” „Célom egy ma hordható lábbeli megalkotása.”⁵² A tárgy a forma, anyag és díszítmény újraértelmezésével, a funkció korszerűsítésével globalizálódik (5–7. kép).

5. kép A szegedi papucs újragondolása című pályázat design kategóriában I. díjat nyert alkotása. Alkotó: Bognár Angéla. Fotó: 2019. augusztus. 18. Készítette: Cseh Fruzsina.

6. kép A szegedi papucs újragondolása című pályázat design kategóriában III. díjat nyert alkotása. Alkotó: Erdei Dóra. Fotó: 2019. augusztus 18. Készítette: Cseh Fruzsina.

7. kép A szegedi papucs újragondolása című pályázat design kategóriában II. díjat nyert alkotása. Alkotó: Kaviczki Vanda. Fotó: 2019. augusztus. 18. Készítette: Cseh Fruzsina.

⁵² Az idézetek *A szegedi papucs újragondolása* című pályázatra benyújtott koncepciókból származnak. Köszönöm Bráda Juditnak, hogy azokat a rendelkezésekre bocsátotta.

4. Összefoglalás

Keszeg Vilmos a lokális történelmekkel foglalkozó elméleteket, valamint a lokális történelem képzésének, az emlékezés gyakorlatának folyamatát elsősorban az írott és szóbeli emlékekre utalva foglalja össze. Az örökségképző gyakorlatok beilleszthetők „a történelmi emlékezet alakzatai” közé (KESZEG, 2015). Hiszen a lokális történelem megalkotása során „Egy helyi közösség életterében archívumot hoz létre a múlt dokumentumainak tárolására, múzeumban állítja ki az elődök által alkotott és használt, történelmi időt dokumentáló tárgyakat, szerepeket és alkalmakat állandósít a múltrol való beszélés számára. A hangsúly a történelem tanulásáról áttevődik a történelem megszerkesztésére, a múltra való emlékezésre, a múlt eseményeinek átélésére, a múltra való hivatkozásra. A lokális történelem kapcsolatba lép az országtörténelemmel. Miközben a lokális történelem lokalizálja az országtörténelmet, az országtörténelem legitimizálja a lokális történelmet.” (KESZEG, 2015, 372.)⁵³ A helyi örökségeket az UNESCO-lista és a Nemzeti Értéktár legitimizálja. Hövej példája szemléletesen igazolja, hogy „Meggyőződési mellett e [lokális] történelem a hivatásos történészek bírálata ellenére kitart.” (KESZEG, 2015, 372.) Kérdésként vetődik fel, hogy más örökségeknél mennyire igazolható azoknak a történelmi adatoknak a hitelessége, amelyre támaszkodnak, továbbá a tárgyaló örökség 20. századi megmentését is célzó néprajztudományi törekvések mennyiben befolyásolták a lokális történelmet. Természetesen az ilyen jellegű vizsgálatoknak nem célja a közösségek identitását meghatározó, már kialakult lokális történelem megváltoztatása vagy hiteltelenítése, sokkal inkább a napjainkban zajló folyamatok megértése.⁵⁴

A tárgyaló szellemi örökségek fenntartása során a lokalitás az eredetiség fokmérője lehet. Adott örökségkezelő gyakorlatától függ, hogy ez az eredetiség mennyire játszik szerepet az örökség hitelesítése során. Gráfik Imre a turizmussal összefüggésben a helyi értékeket népszerűsítő ajándéktárgyak vonatkozásában azt találta, hogy: „az eredetiségnek, mint viszonyfogalomnak az egyik legáltalánosabb legitimáló tényezője a tágabban értelmezett lokalitás.” Bár Gráfik a turizmus, tehát az örökség „közönségének” kapcsán írja ezt, az örökségképző közösségek és az örökséget felhasználók (*fogyasztók*) esetében is helytálló a megállapítás, miszerint „az eredetiség/lokalitás összekapcsolódása, tárgyakkal való manifesztálása egyfajta választható identitást, illetve vállalt azonosulást fejezhet ki.” A fentiekből, s a lokális történelem megalkotásának tényéből is következik, hogy a *lokális* egy „tudatosan létrehozott és fenntartott konstrukció”, míg a *környezet* „a társadalmi reprodukció térbeli egységeinek konkrét meghatározása” (GRÁFIK, 2010, 10.).

Az örökségképző folyamatokban a megőrzendő szellemi érték, tevékenység és tárgy eredeti funkciója változik meg.⁵⁵ A papucs nem azért él tovább, mert praktikus hordani, s bár ma is akadnak megrendelői, azért kell tovább éltetni és megújítani a készítését, hogy újra a hétköznapi részévé váljon. Hasonló törekvést figyelhetünk meg a höveji csipke és még számtalan példa esetében. A tárgyak használata már nem feltétlenül kö-

⁵³ Lásd még GYÁNI, 2010, 2016, 35–49.

⁵⁴ A történelemtudomány és az örökségvédelem kapcsolatának elemzéséről lásd SONKOLY, 2016. Sonkoly gondolatai nyomán az antropológia és az örökségvédelem viszonyáról: VINCE, 2018.

⁵⁵ Hasonlóan ahhoz a folyamathoz, amit Sonkoly Gábor Hollókő példáján elemez: SONKOLY, 2014.

tődik az örökséget képviselő helyhez. Mind a hőveji csipke (még ha készítését meg is próbálják „helyhez kötni”), mind a papucs tágabb közönséget keres magának. A szegediek, és a Szeged környékiek, akik korábban is szegedi papucsosoktól rendeltek, továbbra is lokális identitásuk kifejezőjeként hordják a papucst, ahogyan teszik ezt a hővejiek is a csipkével. Amint a tárgy kilép „eredeti” környezetéből, máris nemzeti örökségként definiálódik, és nemzeti identitáshoz kötődik.

A lokális örökségképző gyakorlatok során kétirányú folyamatot figyelhetünk meg. A kézműves munka a készítő helyi társadalmi közegére, és ezen keresztül a normákra és a lokális történelemre is reflektál, ahogyan ezt Hövej esetében is látjuk. A hely, lokalitás hangsúlyozása egyfajta válasz a globalizálódó esztétikára.⁵⁶ „a lokális identitás kialakítása során a művészet [...] nem csupán egy stílus, esztétikum vagy forma, hanem a társadalmi tapasztalat megfogalmazásának és kifejezésének egyik módja”⁵⁷ (BOGUSŁAWSKA, 2019, 56.).

A kézművesség és lokalitás összefüggéseit kereső kutatások igazolják, hogy a kézművesség mint anyagi kultúra jelenségei és összetevői eltérnek a különböző városi, külvárosi és vidéki területeken, illetve a különböző társadalmi-térbeli rendszerekben (lásd pl. BROWN, 2014, 7.). Szeged esetében a lokalitást a szegedi papucs formájában felkínálják a globális esztétika *piacán*, bízva abban, hogy a *szegedi* márkanév és a tárgy jellegzetességei biztosítják a globális ízléshez igazodó, újonnan létrejött tárgyak hitelességét, s ezáltal megújított népszerűségük erősíti a helyi identitást. A szegedi papucs megújítására meghirdetett pályázat a globalizálódásnak egy kiváló példája, a népi kultúra kilép saját kereteiből, átlépi saját határait, amikor iparművészeti, formatervezői képzettséggel rendelkező alkotók *nyúlnak* a hagyományhoz. Erre szintén több példát ismerünk már a 20. század első feléből is. A *szegedi* kifejezés ebben az esetben az örökség brand-je. A tárgykészítés terén a hővejiek is nyitottak egyfajta globalizálásra, ám ennek egy másik szintje az, amikor maguk a helyi alkotók készítik el a designer által megálmodott ruha kiegészítőit. Akár egy fokozatosabb, akár egy dinamikusabb folyamatról beszélünk, mindenképp kijelenthető, hogy „A hagyomány egy adott helyhez (lokalitáshoz) kötött, az örökség viszont [...] a helyi hagyományból nemzetit csinál” (VAJDA, 2015, 35.). A „lokális örökségben” ezt a feszültséget illusztrálja, hogy miközben a Hőveji Csipkevarrók Köre terjesztette fel a Szellemi Kulturális Örökség listára és az Értéktárba az örökséget, egyben védjegyet is kérnek rá, és az „eredeti” jelzővel igyekeznek azt a helyi hagyományokhoz kötni. A népi kultúrának a Bausinger által megfogalmazott – fent idézett – *játéktere* a hagyományok továbbadása és megőrzése terén ugyan beszűkül, de a hagyományok örökségesítése kitágítja, s átértelmezi ezt a játékteret, újraírja annak szabályait.

⁵⁶ Lásd még GRÁFIK hasonló gondolatait: 2010, 10.

⁵⁷ Fordítás: Cseh Fruzsina.

Irodalom

AMENT-KOVÁCS Bence

- 2019 Háziipari és népi iparművészeti szövetkezetek a második világháború utáni Magyarországon. *Honismeret*, XLVII, 3, 17–23.

APPADURAI, Arjun

- 2005 *Modernity at Large. Cultural Dimensions of Globalization*. Minneapolis – London, University Minnesota Press.

BÁLINT Sándor

- 1955 *A szegedi papucs*. Szeged. /Csongrád-megyei füzetek 12./
 1968 *A szegedi nép*. Budapest, Gondolat.
 1977 A szegedi nemzet. A szegedi nagytáj népelete 2. *Móra Ferenc Múzeum Évkönyve*, 1976/77-2. Szeged.

BÁRKÁNYI Ildikó

- 2002 Rátkai Sándor papucsos mester adományáról. In: ERDÉLYI Péter – SZÚCS Judit (szerk.): *Múzeumi Kutatások Csongrád Megyében 2001*. 117–128. Szeged.

BAUSINGER, Hermann

- 1995 *Népi kultúra a technika korszakában*. Budapest, Osiris – Századvég.

BOGUSŁAWSKA, Magdalena

- 2019 Art as a Space for Practicing Localness: Contemporary Reframing of Naïve Art in Vojvodina (Kovačica) and in Silesia (Janów Group). *Narodna umjetnost*, 56, 1, 5–67.

BROWN, Julie

- 2014 *Making it Local: What does it mean in the context of contemporary craft?* London, Craft Council. https://www.craftscouncil.org.uk/content/files/Crafts_Council_Local_Report_Web_SinglePages.pdf (letöltés ideje: 2019. május 30.).

CSISZÁR Attila

- 2004 *Hövej. Fejezetek a falu történetéből és néprajzából*. Hövej Község Önkormányzata.
 2019 „Keszkenyő, feje varrása”. A rábaközi szabadrajzú fehér hímzéstől a höveji „csipké”-ig. In: *Hövej Öröksége. A csipke múltja és jelene*. 5–72. Hövej, Hövej Község Önkormányzata.

CSONKA-TAKÁCS Eszter szerk.

- 2010 UNESCO Egyezmény a szellemi kulturális örökség megőrzéséről. Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage. Szentendre, Szabadtéri Néprajzi Múzeum. <http://szellemikulturalisorokseg.hu/doks/egyezmény.pdf> (letöltés ideje: 2019. augusztus 2.).

ERDEI Lilla

- 2010 Csipke a köznépi öltözetben. In: FLÓRIÁN Mária (szerk.): *Életmód, szemléletmód és a módi változása a parasztság körében a 19–20. század fordulóján*. 257–310. Budapest, MTA Néprajzi Kutatóintézete.

FEJŐS Zoltán

- 2005 Néprajz, antropológia – a kulturális örökség és az emlékezet kategóriái. *Iskolakultúra*, 2005, 3, 41–48.

FLÓRIÁN Mária

- 1997 Lábbeli. In: PALÁDI-KOVÁCS Attila (főszerk.): *Magyar Néprajz IV. Életmód*. 683–694. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- 2009 Öltözködés. In: PALÁDI-KOVÁCS Attila (főszerk.): *Magyar Néprajz I.2. Táj, nép, történelem*. 586–594. Budapest, Akadémiai Kiadó.

GÁBORJÁN Alice

- 1991 Csizmadia. In: DOMONKOS Ottó (szerk.): *Magyar Néprajz III. Kézművesség*. 294–308. Budapest, Akadémiai Kiadó.

GEERTZ, Clifford

- 1983 *Local Knowledge. Further Essays in Interpretive Anthropology*. New York, Basic Books.

GRÁFIK Imre

- 2010 *Gondolatok a fenntartható kézművesség körében*. Szombathely, Vasi Múzeum-falu.

GYÁNI Gábor

- 2010 Identitás, emlékezés, lokalitás. In: MAYER László – TILCSIK György (szerk.): *Előadások Vas megye történetéről V. Legendák és tévhitok, valótlanágok és melléfogások Vas megye 19-20. századi történetében*. XXV. Vas megyei levéltári nap. 2008. április 24. Szombathely, Vas Megyei Levéltár.
- 2016 *A történelem mint emlékmű*. Kalligram.

GYÖRGYI Kálmán

- 1926 A magyar hímző-háziiparról. *Magyar Iparművészet*, 29, 3–5, 51–53.

HORVÁTH Rozália

- 1964 A höveji hímzés. Kézirat, Kapuvári Rábaközi Múzeum Néprajzi Adattára 31/1964.

HORVÁTH Terézia

- 1972 *Kapuvár népviselete*. Budapest, Népművelési Propaganda Iroda. /Néprajzi Közlemények XVI–XVII./

HÖVEJI CSIPKEVARRÁS

- 2017 Höveji csipkevarrás élő hagyománya. Jelölő dokumentum a szellemi kulturális örökség nemzeti jegyzékére. Hövej, Hövej Község Önkormányzata. http://szellemikulturalisorokseg.hu/doks/nyomtatvanyok/hoveji_csipkevarras.pdf (letöltés ideje: 2019. június 12.).

HUSZ Mária

- 2006 A kulturális örökség társadalmi dimenziói. *Tudás menedzsment*, VII, 2, 61–67.

ISPÁN Ágota Lídia

- 2019 Az Őrség változó imázsa. Szocialista modernizáció és természetvédelem. In: BORBÉLY Sándor – ISPÁN Ágota Lídia – MAGYAR Zoltán (szerk.): *Ethno-Lore XXXVI*. 165–189. Budapest, Bölcsészettudományi Kutatóközpont Néprajztudományi Intézet.

JELÖLÉSI ADATLAP

- 2018 Jelölési adatlap a szellemi kulturális örökség nemzeti jegyzékére történő felvételhez. (A szegedi papucs készítésének és viselésének élő hagyománya). Szegedi Papucsért Alapítvány. http://szellemikulturalisorokseg.hu/doks/nyomtatvanyok/szegedi_papucs.pdf (letöltés ideje: 2019. június 12.).

JUHÁSZ Antal

- 1986 Vásárolási körzetek és iparos-migráció a Dél-Alföldön. In: SZABADFALVI József – VIGA Gyula (szerk.): *Árucseré és migráció. A Tokajban 1985. október 28–29-én megrendezett tanácskozás anyaga.* 99–105. Miskolc, Herman Ottó Múzeum. /A Miskolci Herman Ottó Múzeum néprajzi kiadványai XVIII./
- 2011 *Parasztok, pásztorok, kézművesek.* Szeged, Bába.

KESZEG Vilmos

- 2015 A történelmi emlékezet alakzatai: lokális történelmek. In: KESZEG Vilmos (szerk.): *Lokális történelmek. A lokális emlékezet alakzatai.* 365–400. Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület.

KOVÁCS János

- 1901 *Szeged és népe.* Szeged, Dugonics Társaság.

NORA, Pierre

- 1999 Emlékezet és történelem között. A helyek problematikája. *Aetas*, 14, 3, 142–157.

PALÁDI-KOVÁCS Attila

- 2015 Hungarikum és értékmentés a néprajzi felfogásban. In: JAKAB Albert Zsolt – VAJDA András (szerk.): *Érték és közösség. A hagyomány és az örökség szerepe a változó lokális regiszterekben.* 11–19. Kolozsvár, Kriza János Néprajzi Társaság. /Kriza könyvek 39./

SONKOLY Gábor

- 2009 Léptékváltás a kulturális örökség kezelésében. *Tabula*, 12, 2, 199–210.
- 2014 A kulturális örökség fogalmának kiteljesedése. A tárgyi és a szellemi örökség összekapcsolódása Hollókő példájának elemzésén keresztül. In: MANHERZ Orsolya (szerk.): *Historia Critica: tanulmányok az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának Történelmi Intézetéből.* 409–418. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó.
- 2016 *Bolyhos tájaink. A kulturális örökség történelmi értelmezései.* Budapest, ELTE Eötvös Kiadó.

SOPRONI Elek

- 1940 *A kultursarok gondjai. Sopron vármegye szociális és gazdasági viszonyainak feltárása.* Budapest.

SZALAYNÉ PÓKAY Marietta

- 1990 *A höveji csipkekészítés szakszókincse.* Budapest, ELTE – MTA Nyelvtudományi Intézet. /Magyar Csoportnyelvi Dolgozatok 45./

SZALONTAY Judit

- 1999 *Csornai menyecskekendők.* Budapest, Néprajzi Múzeum. /Magyar Népművészet XXV./

T. KNÓTIK Márta

1990 Öltözködés, viselet. In: JUHÁSZ Antal (szerk.): *Csongrád megye népművészete*. 155–232. Budapest, Európa Kiadó.

TÓTHNÉ BODA Mária Éva

2018 „A höveji lányok túvel a kezükben születnek”. A höveji csipkecsodák közösségépítő és gazdaságfejlesztő szerepe. *Szín*, 23, 3, 23–30.

TURBÓK Attila

2011a Támadás a höveji márka ellen. https://www.kisalfold.hu/rabakozi_hirek/tamadas_a_hoveji_marka_ellen/2230852/ (letöltés ideje: 2019. június 12.)

2011b Késik a csipke szabadalmi védelme. <https://iparjog.hu/hu/hirek/kesik-a-csipke-szabadalmi-vedelme/> (letöltés ideje: 2019. június 12.).

VAJDA András

2015 Hagyomány, örökség, érték. A hagyomány használatának változó kontextusai. In: JAKAB Albert Zsolt – VAJDA András (szerk.): *Érték és közösség. A hagyomány és az örökség szerepe a változó lokális regiszterekben*. 21–58. Kolozsvár, Kriza János Néprajzi Társaság. /Kriza könyvek 39./

VARGÁNÉ MOLNÁR Zsuzsanna

2011 „Így pókolnak Hövejen” – bársonyrózsa, szépmása, macskatalpas és a többiek. Hövej, Hövej Község Önkormányzata.

VINCZE Kata Zsófia

2018 A kulturális örökség és a tudományos nézőpontok egymásravetüléseiről. *Kultúra és Közösség*, IV, IX, 1, 93–99.

2006. évi XXXVIII. Törvény A szellemi kulturális örökség megőrzéséről szóló, Párizsban, 2003. év október hó 17. napján elfogadott UNESCO Egyezmény kihirdetéséről. http://szellemikulturalisorokseg.hu/doks/szko_torveny.pdf (letöltés ideje: 2019. július 12.).

FRUZZINA CSEH

LOCAL OBJECT CREATION AS NATIONAL HERITAGE. STRATEGIES
OF HERITAGE-MAKING AS EXEMPLIFIED BY THE NEEDLE LACE OF
HÖVEJ AND THE SLIPPERS OF SZEGED

Communities that wish to explore their historical traditions and articulate their identity are guided, among other things, by the institutional systems that authenticate heritage. Recognition of local heritage at a global level has become particularly important, generating different heritage-making strategies depending on municipality and attitude. The two cases we want to present are excellent examples of different points of view, their topicality provided by current events. Local advocates of the Hövej lace wish to employ legal means to make the locality of the practice of the heritage exclusive,

thereby making it a measure of the degree of authenticity. The local identity-forming role of the heritage is pronounced, and, based on facts accepted as proven, it relies on a relatively uniform image of the past, even though the authenticity of the data provided by ethnographers and local historians about the history of Hövej lace is questionable.

As a large city, Szeged has several heritage elements that enhance the local identity and are known nationally and even worldwide. In the last year or two, the slippers of Szeged have become more distinctly included among these, thanks to a conscious and well-structured heritage-making project. Here, the possibility of preserving the heritage is seen in its “globalization”, whereby the words “of Szeged” that signify locality function as a kind of freely usable brand name.